

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

від

2023 р. №

Київ

Про схвалення Концепції Державної цільової програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року

1. Схвалити Концепцію Державної цільової програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року, що додається.

Визначити Міністерство молоді та спорту державним замовником Програми.

2. Міністерству молоді та спорту разом з іншими заінтересованими органами розробити та подати до 1 січня 2025 р. Кабінетові Міністрів України проект Державної цільової програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року.

Прем'єр-міністр України

Д. ШМИГАЛЬ

СХВАЛЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 2023 р. №

КОНЦЕПЦІЯ
Державної цільової соціальної програми з утвердження української
національної та громадянської ідентичності
на період до 2028 року

Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована програма

Утвердження української національної та громадянської ідентичності громадян є одним із основних елементів формування здатності держави протистояти внутрішнім і зовнішнім безпековим загрозам, а отже набуває особливого значення для сфери національної безпеки і оборони.

Досвід боротьби за державність і територіальну цілісність, який зараз проживає Україна, є унікальним, а тому, адаптація міжнародних практик для вирішення існуючих проблем є неможливою. При цьому, питання формування української національної та громадянської ідентичності не може піддаватися впливу з боку міжнародних партнерів, а отже є об'єктом державної підтримки та регулювання.

Суттєвий вплив на соціально-економічну ситуацію в державі, а відповідно і на формування національної свідомості в цілому та її регіонах протягом останніх років чинять такі виклики і загрози, як збройна агресія російської федерації проти України, тимчасова окупація російською федерацією частини територій України, демографічна криза, епідемічна ситуація, проблеми у сфері освіти, науки, культури, відсутність єдиної системи національно-патріотичного виховання в регіонах.

Вищезазначені виклики і загрози здійснюють деструктивний вплив на процес досягнення єдності в українському суспільстві, розвиток свідомого демократичного суспільства та провокують суперечності соціокультурного, регіонального характеру. Як наслідок – наявність у суспільній свідомості розбіжностей про історичне минуле нації, що створює підґрунтя для просування несумісних із незалежністю держави місцевих ідентичностей та мовних конфліктів.

Програма враховуватиме напрями, цілі та основні завдання, а також очікувані результати визначені Стратегією утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від _____ р. № ____, та розроблена відповідно до принципів формування та шляхів реалізації державної політики, визначених Законом України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності».

Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом

У рамках ідеологічної концепції «руського міра» серед українського населення пропагувався наратив про «нерозривну єдність» з московією, спільну історію, російську мову, культуру та православну віру. Так, наприклад, у 2021 році лише 72,1% молоді пишалися тим, що вони є українцями. При цьому 33,8% населення на Сході та 34% населення на Півдні відносили себе до громадян колишнього СРСР (*дані соціологічного дослідження щодо розвитку сфери національно-патріотичного виховання та стану сформованості громадянської ідентичності населення України, проведеного Мінмолодьспортом у 2021 році*).

За результатами соціологічного моніторингу «Українське суспільство» після 16 місяців війни проведеного Інститутом соціології Національної академії наук України у 2023 році, показник громадянської ідентичності підвищився фактично до свого рівноважного максимуму (орієнтовно це 75-80%) та закріпився на ньому. Результати соціологічного дослідження також свідчать про незначне, тим не менш, зниження показника громадянської ідентичності у 2023 році порівняно з 2022 роком (79,7 % – у грудні 2022 року, 79,5 – у червні 2023 року).

Варто також зазначити, що європейцями себе частіше вважає молодь, а «радянською людиною» – старші. Ще у 2020 році «тужили» за СРСР близько 32%, а позитивно оцінювали розпад цього історичного утворення 49%. У Південному та Східному регіонах негативна оцінка розпаду СРСР переважала.

Результати проведених соціологічних опитувань переконують, що проблема ідентифікації населення себе українцями, зокрема за регіональним зрізом, існує, а її вирішення потребує перманентних комплексних дій, спрямованих на довгостроковий результат щодо досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, консолідації суспільства навколо суспільно-державних (національних) цінностей.

Отже, існує нагальна потреба здійснювати *комплексні заходи, спрямовані на подолання постколоніальних та посттоталітарних деструктивних наслідків у свідомості населення України*.

В умовах збройної агресії російської федерації проти України українська мова перестала бути лише засобом комунікації. Нині продовжує зростати кількість тих, хто частіше розмовляє українською мовою вдома. У грудні 2022 року зросла частка громадян, які вживають українську мову в повсякденному житті. Якщо у 2021 році цей показник становив 64%, то у 2022 році він зріс до 71%. Водночас рівень вживання російської мови знизився майже на 10%. Така динаміка є наслідком ефекту символічної відмови, свідомої ідентифікації населення себе українцями через мову.

Тенденція ідентифікації себе як громадянина через мову обумовлює *нагальність створення цілісного україномовного простору, зокрема шляхом створення нового цифрового та культурного україномовного продукту для різних вікових категорій та цільових груп.*

У березні 2021 року агенція «Info Sapiens» провела комплексне дослідження «Індекс медіаграмотності українців». Його результати показали, що медіаграмотність 15% українців є низькою, у третини (33%) – нижчою за середню, 44% аудиторії притаманний вищий за середній рівень медіаграмотності, і лише у 8% – високий. Цілком передбачуваним є високий рівень медіаграмотності у молоді 18–25 років (у них особливо добре розвинені цифрові компетенції) і низький серед старшої вікової групи 56–65.

Низький рівень медіаграмотності населення посилив маніпулятивні та інформаційні впливи російської федерації, що стало причиною сепаратистських настроїв серед населення в окремих регіонах.

В умовах такого інформаційного вакууму перебуває і населення з тимчасово окупованої російською федерацією території України (далі – тимчасово окупована територія), яке фактично втрачає можливість реінтегруватися в українське суспільство.

Збройна агресія російської федерації проти України актуалізує питання підготовки фахових кадрів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. *Зокрема наявність фахівців такого напрямку дозволить побудувати ефективну навчально-виховну систему, метою якої буде національно-патріотичне, військово-патріотичне виховання та громадянська освіта населення, в тому числі робота з цивільним населенням, яке тривалий час проживало на тимчасово окупованій російською федерацією території України.*

Виклики та загрози, що постали перед цивілізованим світом і Україною, необхідність захисту території й суверенітету, протидія тероризму, інформаційній та економічній війні з боку російської федерації провокують посилення такої проблеми, як *відсутність системного характеру військово-патріотичного виховання населення всіх вікових категорій, як наслідок – формування системи під впливом деструктивних внутрішніх і зовнішніх факторів, у тому числі держави-агресора.*

Протягом останніх років громадянське суспільство значно прогресувало і швидко відреагувало на запит сьогодення. Серед актуальних напрямів діяльності інститутів громадянського суспільства найчастіше названі допомога військовим (18%) та робота з внутрішньо переміщеними особами і українськими біженцями за кордоном (17,3%), волонтерство – 10,6%, і лише 1,9% опитаних обрали напрям українізація населення та патріотичне виховання. *Тобто, спостерігається концентрація зусиль громадянського сектору на найбільш злободенних питаннях за рахунок інших напрямів.*

Така ситуація містить потенційні ризики згортання важливих напрямів роботи, зокрема за напрямом утвердження української національної та

громадянської ідентичності, що обумовлює необхідність підтримки інститутів громадянського суспільства з боку держави.

Окреслені вище проблеми, виклики та загрози формування української національної та громадянської ідентичності часто пов'язані з відсутністю налагодженої взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх співпраці з інститутами громадянського суспільства, що потребує нагального та комплексного вирішення, з метою подальшого розвитку держави та успішного майбутнього її громадян.

Враховуючи вищезазначене, основними причинами проблем у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є:

наявність деструктивного впливу на українське суспільство імперського, колоніального і комуністичного тоталітарного режимів;

недостатній рівень медіаграмотності (медіакультури), зокрема в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій;

недостатня кількість цифрового та культурного україномовного продукту для різних вікових категорій та цільових груп;

відсутність єдиної державної інформаційно-просвітницької політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

відсутні механізми та системні підходи щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, які також зможуть бути залучені до процесів реінтеграції населення тимчасово окупованої території;

відсутність системного характеру військово-патріотичного виховання населення всіх вікових категорій, як наслідок – формування системи під впливом деструктивних внутрішніх і зовнішніх факторів, у тому числі держави-агресора;

концентрація зусиль громадянського сектору на найбільш злободенних питаннях за рахунок інших напрямів, зокрема – утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Застосування програмного методу дасть змогу охопити впровадження різних заходів державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності на національному та регіональному рівнях, зокрема у сферах освіти і науки, молодіжної та соціальної політики, культури і мистецтв, реклами, відновлення та збереження національної пам'яті, краєзнавства, туризму, охорони довкілля, фізичної культури і спорту, профорієнтації на військові спеціальності, цивільної оборони та цивільного захисту, безпеки і оборони України, розвитку зв'язків із закордонними українцями.

Мета програми

Мета Програми – створення сприятливих умов та налагодження міжгалузевої взаємодії на загальнодержавному та регіональному рівні для реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та

громадянської ідентичності шляхом національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання, громадянської освіти населення України, популяризації суспільно-державних (національних) цінностей України, та формування на їх основі української національної та громадянської ідентичності.

Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів

Існують такі варіанти розв'язання проблеми.

Перший – збереження існуючого стану сфери та мінімізація втручання в процес утвердження української національної та громадянської ідентичності з боку держави.

Переваги – мінімізація витрат державного бюджету, уникнення упередженого ставлення з боку населення до держави стосовно реалізації державної політики.

Ризики – природний розвиток розбіжностей про історичне минуле нації, що створюватиме підґрунтя для просування несумісних із незалежністю держави місцевих ідентичностей та мовних конфліктів.

Зазначене у подальшому призведе до необхідності значного збільшення витрат бюджетних коштів на подолання негативних наслідків.

Другий – застосування традиційних підходів, зокрема реалізація державної політики шляхом діючої управлінської вертикалі: центральний орган виконавчої влади – місцеві органи виконавчої влади – цільова аудиторія. Така модель є достатньо чіткою та ефективною за умови, що до вирішення проблеми не залучаються співвиконавці інших галузей та спрямувань.

Переваги – чітка ієрархічна модель управління, що дозволяє координувати діяльність місцевих органів виконавчої влади в межах стратегічних пріоритетів.

Ризики – ресурсні втрати, пов'язані з невикористанням потенціалу мережі закладів освіти та закладів культури, несинхронізована діяльність центральних органів виконавчої влади в сфері освіти і науки, молодіжної та соціальної політики, культури і мистецтва, фізичної культури і спорту, безпеки і оборони України у напрямі утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Третій – здійснення комплексних заходів, зокрема створення правових, фінансових та організаційних умов для формування й утвердження української національної та громадянської ідентичності шляхом розроблення та затвердження Програми. Цей варіант передбачає формування цілісної загальнодержавної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, в основі якої є поєднання управлінської вертикалі з інститутами громадянського суспільства, в тому числі через роботу координаційних рад з питань утвердження української національної та

громадянської ідентичності при Кабінеті Міністрів України, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевому органі виконавчої влади, органі місцевого самоврядування з метою формування української національної та громадянської ідентичності.

Переваги – узгоджена цілісна загальнодержавна політика у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, реалізація якої відбувається скоординовано та спільно з центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, населенням, інститутами громадянського суспільства, міжнародними партнерами.

Ризики – реалізація цього варіанта потребуватиме значних комплексних зусиль різних заінтересованих сторін (у різних сферах), належного законодавчого регулювання на національному рівні, і належної уваги регіонів до формування української національної та громадянської ідентичності, що в умовах відсутності кадрового забезпечення, зокрема структурних підрозділів з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності, буде неможливо.

Цей варіант є реалістичним за умови належного фінансування за кошти державного і місцевих бюджетів, інших не заборонених законодавством джерел.

Запропонований варіант є оптимальним та ефективним, оскільки він забезпечує поступову, поетапну та узгоджену з ключовими заінтересованими сторонами (центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, населення, громадські організації, міжнародні партнери) модель утвердження української національної та громадянської ідентичності шляхом комплексного вирішення проблемних питань, зокрема в культурній, освітній, соціальній сфері та сфері безпеки і оборони України.

Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання Програми

Досягнення мети Програми та розв'язання проблем сфери передбачається шляхом виконання таких завдань:

національно-патріотичне виховання:

формування та утвердження в суспільстві патріотичної свідомості, поваги до державних символів, суспільно-державних (національних) цінностей України, державної мови як національної цінності та важливого атрибута національної та громадянської ідентичності;

сприяння створенню, поширенню та популяризації українського нарративу; створення, виробництво та поширення україномовного інформаційного та культурного продукту, підвищення рівня його споживання шляхом формування єдиної державної інформаційно-просвітницької політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

підготовка та поширення інформаційних матеріалів щодо розвінчування нарративів та міфів, створених державою-агресором;

популяризація історії України, зокрема боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави, видатних особистостей українського державотворення, ветеранів війни, Захисників та Захисниць України, які полягли в боротьбі за захист незалежності та територіальної цілісності України, українців, досягнення яких увійшли до світової історії;

сприяння утвердженню сімейних цінностей та активне залучення сім'ї до формування української національної та громадянської ідентичності;

формування української національної та громадянської ідентичності у громадян України, які проживають за кордоном та на тимчасово окупованій території, а також прилеглих до них територіях;

реінтеграція та адаптація населення, яке проживало на тимчасово окупованій території;

популяризація та збереження культурної спадщини та культурних цінностей України;

військово-патріотичне виховання:

формування оборонної свідомості та громадянської стійкості;

популяризація військової служби, діяльності Сил безпеки і оборони України;

підготовка громадян України до національного спротиву, їх залучення до сприяння безпеці і обороні України;

залучення військовослужбовців, ветеранів війни до освітньої діяльності з початкової та базової військової підготовки, організації та здійснення програм, проектів та заходів національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання;

реалізації Всеукраїнської військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») у тому числі за окремими напрямками, з метою здобуття молоддю первинних загальновійськових і спеціальних компетентностей, із залученням інститутів громадянського суспільства та ветеранів;

проведення інформаційно-просвітницьких і виховних заходів та кампаній із питань військово-патріотичного виховання.

громадянська освіта:

формування активної життєвої та громадянської позиції, здатності брати участь у житті суспільства, органів місцевого самоврядування та управлінні на різних рівнях, зокрема у волонтерській діяльності, шляхом:

підвищення рівня поінформованості громадян щодо розуміння сутності держави, демократії та верховенства права, прав і обов'язків громадян;

формування і розвиток критичного мислення та медіаграмотності;

взаємопідтримка та співпраця щодо формування української національної та громадянської ідентичності між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства:

підтримка експорту книжкової продукції, підтримки перекладів і промоції творів української літератури іншими мовами;

надання фінансової, інформаційної, методичної, організаційної допомоги та інших видів державної підтримки на реалізацію проектів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

організація міжрегіональної співпраці щодо здійснення регіонами та інститутами громадянського суспільства спільних заходів, спрямованих на формування єдиного інформаційно-просвітницького простору;

формування кадрової системи сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності:

удосконалення компетентностей, знань, умінь та навичок фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

підготовка фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, у тому числі до компетенції яких належить робота з населенням, яке проживало на тимчасово окупованій території та його реінтеграції в соціокультурний простір України;

проведення семінарів, курсів з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації ветеранів для роботи у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

здійснення заходів з підготовки виховників, залучених до реалізації Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»).

забезпечення організації науково-дослідної та методичної роботи у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Серед основних способів розв'язання проблеми є:

удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

забезпечення організації науково-дослідної та методичної роботи у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

формування системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

залучення інститутів громадянського суспільства, фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, ветеранів війни, волонтерів та інших суб'єктів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності до формування та реалізації державної політики у цій сфері;

залучення населення до заходів та проектів з утвердження української національної та громадянської ідентичності;

розвиток ініціатив, спрямованих на співпрацю влади, міжнародних організацій, представників закордонного українства, громадянського

суспільства та соціально-відповідального бізнесу на принципах державно-громадського та державно-приватного партнерства;

утворення координаційних рад з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевому органі виконавчої влади, органі місцевого самоврядування;

сприяння розвитку інфраструктури у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, об'єднаної в ефективну систему, що популяризує суспільно-державні (національні) цінності.

Строк реалізації Програми – 2024–2028 роки.

Очікувані результати виконання програми, визначення її ефективності

Очікуваними результатами виконання Програми є:

збільшення кількості осіб, охоплених заходами та проектами у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

збільшення кількості громадян, які за даними соціологічних опитувань пишаються своїм українським походженням та/або громадянством;

збільшення кількості громадян України, насамперед молоді, які беруть участь у голосуванні під час виборів та референдумів, що проводяться в Україні та за її межами відповідно до законодавства;

збільшення кількості населення України, закордонних українців, залучених до заходів та проектів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

зростання частки населення, яке щороку приймається на військову службу до сил безпеки і сил оборони України та інших утворених відповідно до законів військових формувань;

зростання частки громадян України, які, за даними соціологічних опитувань, готові захищати незалежність та територіальну цілісність України зі зброєю в руках;

зростання частки громадян, які, за даними соціологічних опитувань, володіють і спілкуються українською мовою в повсякденному житті;

збільшення обсягів україномовного інформаційного та культурного продукту та зростання рівня його споживання;

зростання рівня медіакультури та медіаграмотності населення;

щороку збільшується кількість реалізованих проектів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, підтриманих органами виконавчої влади та місцевого самоврядування;

щороку збільшується кількість громадян України, інститутів громадянського суспільства, міжнародних організацій та представників бізнесу, залучених органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування до процесу

формування та реалізації державної політики, прийняття управлінських рішень у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

щороку збільшується кількість фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, яких було залучено до заходів з формальної та неформальної освіти.

Оцінка фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для виконання Програми

Видатки на виконання Програми здійснюватимуться за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів у межах бюджетних призначень, передбачених головним розпорядникам бюджетних коштів на відповідний бюджетний період, міжнародної технічної допомоги, інших джерел, не заборонених законодавством.

Обсяг видатків, необхідних для виконання Програми, визначається щороку з урахуванням можливостей державного та місцевих бюджетів під час формування їхніх показників на відповідний рік.
